

Türkiye’de cumhuriyet döneminde yaşanan demografik değişimlerin arazi kullanım türü/arazi örtüsü üzerine etkileri[☆]

Hüseyin Çalışkan¹, Ceyhun Göl^{2*},

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği ABD,18200, Çankırı

² Çankırı Karatekin Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü,18200, Çankırı

MAKALE KÜNYESİ

Geliş Tarihi: 18/02/2022

Kabul Tarihi: 26/04/2022

<https://doi.org/10.53516/ajfr.1075531>

* Sorumlu yazar:

drceyhungol@gmail.com

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu çalışmada Türkiye’nin Cumhuriyet döneminde (1923-2021) demografik yapısında ortaya çıkan değişimlerin Arazi Kullanım Türü/ Arazi Örtüsü (AKT/AÖ) üzerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada, nitel veri toplama yöntemi kullanılarak, elde edilen bilgiler tarihsel bir perspektif katılarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye nüfusu 13,6’dan (1927), 83,6 milyona (2020) ulaşmıştır. 1927

yılında genel nüfusun %75,78’i kırsal bölgelerde yaşarken, 2021 yılı nüfusunun ise %93’ü ise kent merkezlerinde yaşamaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Türkiye nüfusunun %40’ı iç göç yaşamıştır. İç göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri yanında en büyük çevresel etkisi AKT/AÖ değişimi üzerine olmuştur. Bu dönemde tarım arazileri 13,2’den 37,7 milyon hektara, orman alanları 20,1’den 22,7 milyon hektara yükselmiş, mera arazileri ise 44,2’den 14,6 milyon hektara düşmüştür. Marjinal tarımsal arazi miktarı 6,4 milyon hektar olmuştur. Ayrıca, kentlerde barınma, sağlıklı beslenme ve çevresel sorunlar görülürken, kırsalda ise genç işgücü, yoksulluk, nüfusun azalması ve göç sorunları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arazi kullanımı, demografik değişim, kentleşme, nüfus, Türkiye

The effects of experienced demographic change on land use type/land cover in republic period of Turkey

ABSTRACT

In this study, it has been examined the effects of changes in the demographic structure of Turkey in the Republican period (1923-2021) on land use type/land cover (LUT/LC). In the study, the obtained information was evaluated by using the qualitative data collection method by adding a historical perspective. The population of Turkey increased from 13.6 (1927) to 83.6 million (2020), during the Republican period, 75.78% of the general population started to live in rural areas in 1927, 93% of the population started to live in urban centers in 2021. 40% of the population of Turkey experienced internal migration during this period. Besides the economic and socio-cultural effects of internal migration, the biggest environmental impact has been on the Land Use Type/ Land Cover (LUT/LC). In this period, agricultural lands have increased from 13.2 to 37.7 million hectares, forests have increased from 20.1 to 22.7 million hectares, and grasslands have decreased from 44.2 to 14.6 million hectares. The marginal amount of agricultural land has been 6.4 million hectares. In addition, some difficulties have emerged in urban centers such as housing, healthy nutrition, and environmental problems, on the other hand, young labor, poverty, population decrease, and migration problems have emerged in rural areas.

Key Words: Land use, demographic change, urbanization, population, Turkey

Bu makaleye atıf:

Çalışkan, H., Göl, C., 2022. Türkiye’de cumhuriyet döneminde yaşanan demografik değişimlerin arazi kullanım türü/arazi örtüsü üzerine etkileri. Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi, 8(1), 100-112.

[☆]Bu yazıda kullanılan verilerin bir kısmı, Kastamonu Üniversitesi’nde düzenlenen International Conference on Environment and Forest Conservation (ICEFC) 2022 konferansında sunulmuştur.

This article is licensed under CC BY-NC 4.0

1. Giriş

Dünya nüfusu, 1800'lü yılların başında 1 milyar iken 2022 yılında bu rakam 7,9 milyar olmuştur. Birleşmiş Milletler, 2025 yılı için 8,1 milyar, 2050 yılı için ise 9,7 milyar küresel nüfus öngörmektedir (UN, 2019). Dünya nüfusundaki değişim çok farklı bileşenlere göre tahmin edilmektedir. Burada sadece doğum ve ölüm oranlarının kullanılması yanılgılara neden olmaktadır. Örneğin genç nüfusun oranı, COVID-19 gibi pandemiler, küresel iklim değişikliği veya hane yapısındaki değişim nüfus artışı etkilemektedir. Dünya nüfusu artarken aynı zamanda iç ve dış göç miktarı da sürekli artmaktadır. Göç, nedeni ne olursa olsun bireylerin veya insan gruplarının ülke içinde veya dışında yer değiştirmesi olarak tanımlanır (IOM, 2011). Yani göç, genellikle konutun daimî ya da geçici olarak değiştirilmesi şeklinde ifade edilir (Şantaş, 2019). Göç hareketine katılan insanlar "göçmen" olarak isimlendirilmektedir. Göç eden nüfus, sayım günündeki ikametgâh edilen yeri ile beş yıl önceki ikametgâh edilen yeri aynı olmayan kişileri kapsamaktadır (TÜİK, 2021b). Göç, süresi, mesafesi, yapısı ve nedenleri bakımından çok farklı özellikler göstermektedir. Göç gönüllü, zorunlu, kısa veya uzun süreli, iç veya dış göç gibi farklı şekillerde sınıflandırılabilir (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Tümtaş ve Ergun, 2016; Adıgüzel, 2016; Kara, 2017). İç göç, aynı ülke içinde bir bölgeden, ilden ve yerleşim biriminden diğerine yapılan göç şeklinde ifade edilmektedir (Sağlam, 2006). Bu durumun ekonomik büyümeyi, kırsal kalkınmayı ve yeniliği tetikleyebileceği, ülke içinde veya dışında eşitsizliklerin artmasına ve arazi bozulmasına neden olacağı bilinmektedir (FAO, 2019). Göçün, sadece yer değiştirme süreci olmayıp, sebep ve sonuçları ile sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve ekolojik açıdan birçok etkisi bulunmaktadır. Adıgüzel (2020), iç göç etkinliğini ekonomik, politik, sosyal, psikolojik, ulaşım ve tarımsal etkenler olarak beş temel nedene bağlamaktadır.

Göç sürecinin bir sonucu da Dünya nüfusunun hızla kentleşmesidir. Kentsel nüfus oranı 1950'de %30'un altındayken 2020'de %56'ya yükselmiştir. Kentsel nüfusun 2050'de %68'in üzerine çıkması beklenmektedir (UN, 2018). Sadece 2020 yılında 281 milyon kişi doğduğu topraklardan ve ülkesinden göç etmiştir (UN, 2020). Kentleşme, sürdürülemez tüketim, kötüleşen iklim ve küresel salgınların gelecekte nüfus artışı ve göç olaylarında değişime neden olacağı konusunda bir fikir birliği vardır (Bongaarts ve O'Neill, 2018; UN, 2019; Ullah ve ark., 2020; Ripple ve ark., 2020; Xinhuanet, 2021).

Nüfus artışı ve göçlerin gıda ve beslenme sorunlarına, dolayısı ile de Arazi Kullanım Türü/Arazi Örtüsü (AKT/AÖ) üzerine kilit bir etki edeceği öngörülmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde yanlış ve aşırı arazi kullanımının en çok orman ve mera arazilerini olumsuz etkilemiştir (Göl, 2007). Buna göre gıda üretim ve tüketim sistemlerinin zorlanacağı, başta tropik ormanlar olmak üzere daha birçok doğal alanın tarım, sanayi ve yerleşim alanı olarak yok edilme tehlikesi üzerinde durulmaktadır (Bilsborrow ve Carr, 2001). Ormansızlaşma ve orman bozulması endişe verici oranlarda gerçekleşmeye devam etmektedir. Dünya genelinde 1990 yılından bu yana, 420 milyon hektarlık orman alanı yok olmuştur. 2000-2010 yılları arasında sadece tropik ormanların %40'ı tarımsal üretim amacıyla yok edilmiştir (FAO, 2020).

Nüfus, sanayileşme ve özellikle tarımdaki makineleşme doğal alanların yok oluşunun temel nedenleridir (FAO, 2020). Kırsal yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik, ülkeler ve bölgeler arasındaki arazi kullanım türü tercihlerini ve değişimini farklı etkilemektedir. Yerel ölçekte insanlar ve tarım arazileri arasındaki ilişkinin, gıda sorunlarıyla bir bağı yoktur (Bindraban ve ark., 1998). İnsan ile gıda arasındaki ilişki tarım arazileri ile nüfus miktarı arasındaki orana bağlıdır. Mevcut tarım arazilerinin besleyebileceği nüfus eşliğinin aşılması durumunda kıtlık ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise zamanla AKT/AÖ üzerindeki baskıyı gittikçe şiddetlendirme ve sonunda arazi bozulumu (çölleşme) süreci yaşanmaktadır. Bu noktada sorun gıda takviyesi ile bir süre çözümlenmeye çalışılmaktadır. Çevre sorunlarının tarımsal üretim üzerindeki etkilerini analiz eden araştırmalar (Pimentel, 1991; Chen ve Kates, 1994; Tuomisto ve ark., 2017; van der Werf ve ark., 2020) küresel nüfus artışı, sanayileşme, doğal alanların yok edilmesinin küresel gıda arzını tehdit ettiğini ortaya koymaktadır (FAO, 2020). Ekonomik tahminler, 2050'ye kadar dünya gıda talebinin yaklaşık üçte bir oranında artacağını göstermektedir (FAO, 2017; Fukase ve Martin, 2020).

AKT/AÖ'nün değişmesinin doğal kaynak sorunları üzerine önemli etkileri bulunmaktadır (Göl ve ark., 2011). AKT/AÖ'nde meydana gelen olumsuz değişiklikler toprağın sığlaşması, erozyon, sel, taşkın ve kuraklık gibi doğal afetlere neden olmaktadır (Göl ve Dengiz, 2007). AKT/AÖ'nün olumsuz değişiminde nüfus artışı yanında yaşanan iç ve dış göçlerin de etkisi vardır. Son yıllarda AKT/AÖ üzerindeki olumsuz baskının azaltılması için uluslararası birçok anlaşma yürürlüğe girmiştir. Böylece, dünya genelinde ormanlık alanlarda yok oluş hızı %40 azaltılmıştır (FAO, 2020).

Türkiye nüfusu 1927 yılında 13,6 milyon iken, 2020 yılında ise 83,6 milyona ulaşmıştır (TÜİK 2012; TÜİK, 2018; TÜİK 2021b). Türkiye'de her yıl 2 milyon kişi (TÜİK, 2021b), ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi, çevresel, demografik veya politik nedenlerle kent merkezi olarak kabul edilen il ve ilçe merkezlerine iç göç etmektedir (Özden ve Mendeş, 2005; Tekeli, 2008). Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan kentleşme ve iç göç hareketi sonucu, kentli nüfus 2000'li yılların başında %65'e, 2014 yılı sonrası %91,8'e ulaşmıştır. 2014 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de 30 ilde yaşayan kentli sayısı, toplam nüfusun %78'sini oluşturmaktadır (DİE, 1994; Kızıroğlu, 2017). Türkiye nüfusunun düzensiz, dengesiz ve hızlı kentleşme süreci birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. İnsanlar buldukları veya göç ettikleri yerlerde doğal kaynaklar üzerinde kalıcı etkilerde bulunmuşlardır. En büyük etki ise AKT/AÖ üzerine olmuştur. Orman ve mera arazilerinden tarıma, verimli tarım arazilerinden ise sanayi, yerleşim, turizm ve alt yapı alanlarına dönüşüm olmuştur. Diğer taraftan marjinal tarım arazileri de artmıştır. Doğal kaynakların tahribatının ana faktörü aşırı ve yanlış AKT/AÖ dür (Göl ve ark., 2010). Bunun en önemli göstergelerinden biri geçmişte Anadolu'nun kuraklığa dayanıklı kurakçıl bozkır ormanları ile kaplı alanlar, aşırı ve yanlış kullanım sonucunda bugün antropojen bozkır meralara dönüşmesidir (Göl ve Dengiz, 2007). Göçün AKT/AÖ üzerinde farklı etkiler ortaya koyduğu görülmektedir. Günlü ve ark., (2019) çalışmalarında göçün AKT/AÖ üzerindeki negatif değişimini ortaya koyarken aynı zamanda verimli orman alanlarında pozitif etki yaptığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla göçlerin, gerçekleştirildikleri bölgelerde nüfus yoğunluğunun

artması ve azalmasına bağlı olarak, AKT/AÖ üzerinde farklı etkileri ortaya çıkmaktadır (Göl ve ark., 2011; Günlü ve ark., 2019). Türkiye’de 1990-2020 yılları arası AKT/AÖ değişimi incelendiğinde tarım alanlarının %1 azaldığı, ormanlık alanların ağaçlandırma veya doğal gençleştirme faaliyetleriyle %11 arttığı, mera alanlarının ise değişmediği görülmektedir (TÜİK, 2021c).

İnsanlığı beslemek ve korumak, aynı zamanda sürdürülebilir ekosistem yönetimi birbirine sıkı sıkıya bağlı hedeflerdir (FAO, 2020). Bu nedenle daha iyi bir yaşam için ortaya çıkan göç, sanayileşme, kentleşme faktörlerinin doğal kaynaklar üzerine olumsuz etkisini azaltıcı aynı zamanda sürdürülebilir ekosistem yönetimi arasında bir denge sağlanmalıdır. İnsan sağlığı ve refahı, sürdürülebilir ekosistem yönetimi ile doğrudan ilgilidir. İnsanın sağlığını tehdit eden SARS, HIV, CoV2 gibi birçok bulaşıcı hastalık hayvansal kökenli olup, doğal alanların tahribatı ile ilişkilidir (FAO, 2020). Bu durumu düzeltmek için ise gıda talebinin, ormanların tarımsal üretim alanlarına dönüştürülmesine yol açtığı mevcut durumdan hızla uzaklaşmalıyız. Sürdürülebilir arazi yönetimi, bozulmuş tarım arazilerinin verimli hale dönüştürülmesi, sürdürülebilir gıda sistemleri, sağlıklı ve dengeli beslenme programları, gıda kaybı ve israfının azaltılması gibi acil eylem planları devreye sokulmalıdır.

Bu çalışmada, Cumhuriyeti dönemi Türkiye’inde nüfus artışı ve iç göçün AKT/AÖ değişimi üzerine etkileri araştırılmıştır. Böylece, iç göç ve AKT/AÖ ilişkisine yönelik uzun dönemli sürdürülebilir planlamalara ışık tutacak veriler ortaya konulmuştur.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, yirminci yüzyılın sonlarına doğru nicel yöntemin eksik kaldığı olguları açıklamak üzere yaygınlaşan ve yoruma dayalı bir yaklaşım olan nitel veri toplama yöntemi kullanılmıştır (Kuzu, 2013). Belgesel taramayı içine alan bu yöntem, bir amaca yönelik, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerinden oluşmaktadır (Balcı, 2005; Karasar, 2014). Araştırmada kullanılan belge ve veriler resmi istatistiklerden, geçmişte yayımlanan bilimsel araştırma, rapor, kitap ve makalelerden oluşmaktadır. Bu tarama ile elde edilen güncel bilgiler, geçmişte yapılmış çalışmalar ile eşleştirilmiş, sınırlandırılmış ve araştırmaya tarihsel bir perspektif katarak incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Tarım ve Orman Bakanlığı ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NVİ) tarafından yayınlanan güncel veriler ele alınmıştır. Elde edilen veriler ve araştırma sonuçlarına göre Cumhuriyet tarihi boyunca iç göçün Arazi Kullanım Türü/Arazi

Örtüsü (AKT/AÖ) değişimi üzerine nasıl etki ettiği ve/veya edeceği değerlendirilmiştir.

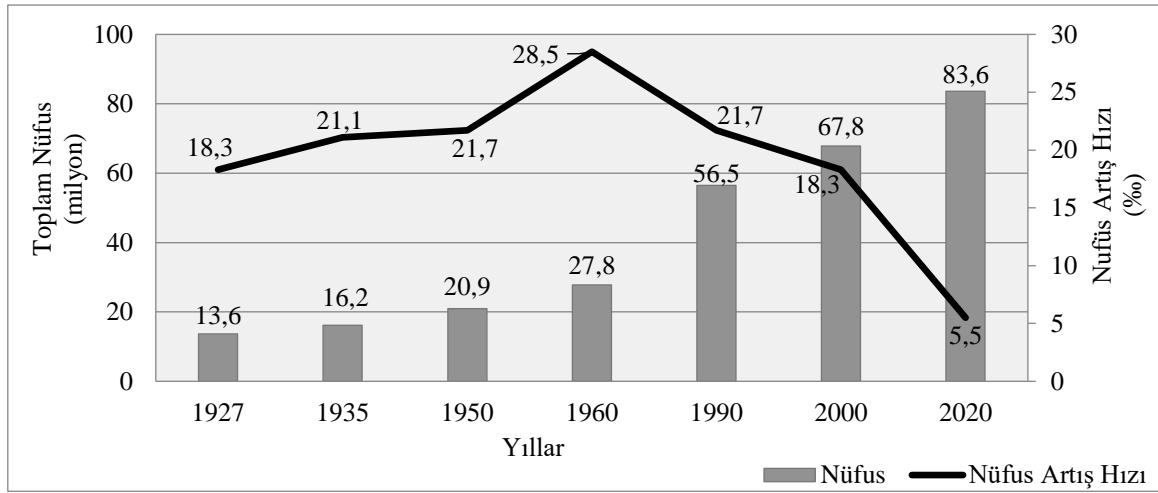
3. Bulgular

3.1 Türkiye’nin cumhuriyet dönemi genel nüfusu

Toplumdaki sosyal ve ekonomik değişimlere bağlı olarak göç kavramı hem bir sonuç hem de bu değişimlere katkı sağlaması sebebiyle bir nedendir (Şen, 2014; İçduygu ve Sirkeci, 1999). İç göçler, yerleşim yerine bağlı olarak kırdan kente, kentten kıra ve kentten kente (Sağlam, 2006; Şen, 2014; Tekeli, 2016) olmak üzere üç başlıkta toplansa da bazı kaynaklar kırdan kıra (Şantaş, 2019; Gümüş ve ark., 2013; Pazarlıoğlu, 2007) göçü de bu sistematiğe dahil etmişlerdir.

İç göçün ekonomik anlamda geri kalmış bölgelerden, sanayileşmiş bölgelere yapıldığı bilinmektedir. Ancak, teknolojik gelişmeler, az gelişmiş bölgelerdeki sürdürülebilir kalkınma ivmeleri, tarımsal büyüme veya ekonomik kriz gibi nedenler tersine göçü, yani kentten kıra veya gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere göçü de konuşulur hale getirmiştir (İslamoğlu ve ark., 2014). Burada kır tanımını yapmak gerekir ki kır veya kırsal kesim ifadesi, ilk bakıldığında köy veya belde yerleşimlerini ifade ediyor gibi görünse de uluslararası literatürde bu kavram kilometre kareye 150 kişinin altında bireyin düştüğü bölgeler olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2011; World Bank, 1975). Türkiye’de ise bu tanım 20 binden az nüfuslu yerleşim yerlerinin kırsal olarak adlandırılması şeklinde uygulanmaktadır (TÜİK, 2021a).

Cumhuriyet Dönemi’nin ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde ikinci sayım ise 1935 yılında yapılmış olup bu tarihten itibaren her 5 yılda bir nüfus sayımı yapılmıştır. Bu durum, 1990 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihten sonra nüfus sayımları 10 yılda bir yapılmıştır. Yapılan sayımlara göre Türkiye nüfusu sürekli artış göstermiştir. Cumhuriyetin ilan edildiği ilk yıllarda toplam nüfus 13,6 milyondur. 1927-1950 yılları arasında nüfus artış hızı %18,3-21,7 arasında değişmiş ve toplam nüfus 20,9 milyon olmuştur. 1960 yılında nüfus artış hızı en yüksek seviyesine çıkarak %28,5 dir. 1990 yılında ise bu oran %21,7 ve toplam nüfus 56,5 milyondur. 1990-2000 yıllar arasında nüfus artış hızı %18,3’e düşmüş, toplam nüfus 67,8 milyondur. 2000’li yıllardan sonra nüfus artış hızı düşmüş, 2020 yılı itibarı ile %5,5 olmuştur. 2020 yılındaki Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre Türkiye toplam nüfusu 83,6 milyondur (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye'nin toplam nüfus ve nüfus artış hızı (TÜİK, 2012; TÜİK, 2020)

Türkiye nüfusundaki en önemli demografik değişim kentleşme oranlarında ortaya çıkmıştır. Yıllar itibari ile genel nüfus içerisinde kırsal bölgelerde ve kent merkezlerinde yaşayan nüfus oranlarına bakıldığında Cumhuriyet döneminde büyük bir değişimin yaşandığı gözlenmektedir. 1920'li yıllarda Türkiye genel nüfusunun %75,78'i kırsal bölgelerde, %24,22'si ise kent merkezlerinde yaşamaktadır. 1950'li yıllara kadar kırsal ve kent nüfus oranları benzerdir. Bu tarihten sonra yaşanan hızlı iç göçe bağlı olarak kentsel nüfus oranı yükselmiştir. Genel nüfus içinde kentsel nüfus oranları 1960 yılında %32, 1970 yılında %38, 1980 yılında %43'e yükselmiştir. İlk olarak 1990 yılında kentsel nüfus, kırsal nüfusu geçmiş ve %59 düzeyine ulaşmıştır. 2000'li yıllarda kentsel nüfus oranı %65, 2020'li yıllarda ise %93'e yükselmiştir (Çizelge 1). Kentsel nüfusun genel nüfus içerisindeki oranları yıllar itibari ile incelendiğinde Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin kırsaldan kent merkezlerine doğru büyük bir iç göç yaşandığı görülmektedir.

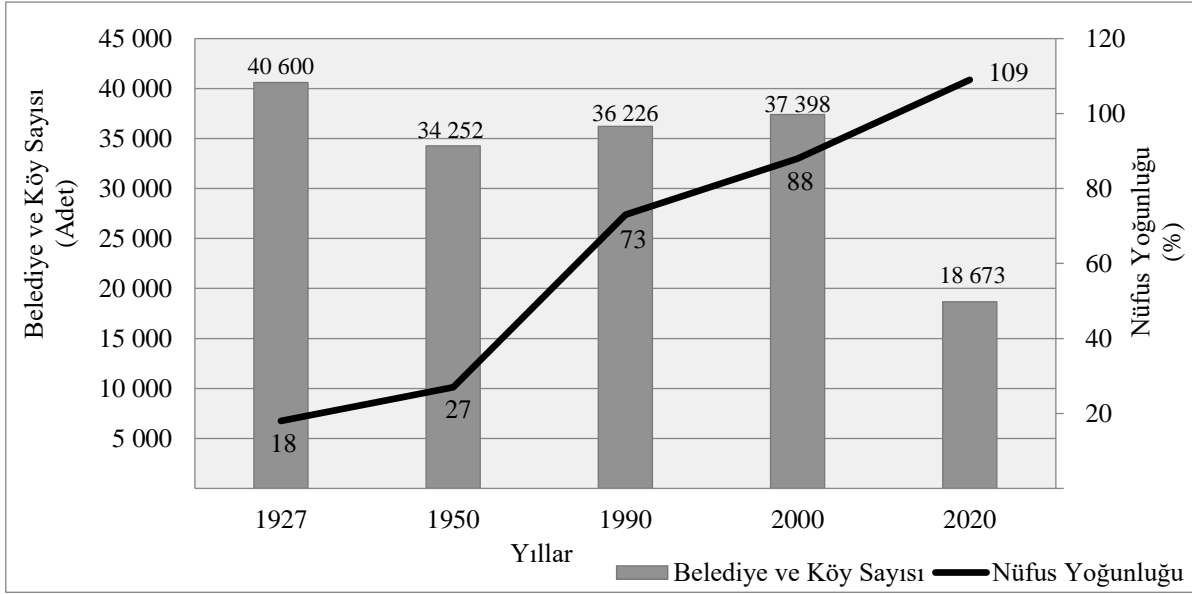
Ancak artan nüfusa bağlı olarak, köy miktarı ve köyden yaşayan insan yoğunluğu da görece olarak artış göstermiştir (Şekil 2). 2000 yılı şehir nüfusu artış hızı %26,8 iken kırsalda bu oran %4,2 dir (Sağlam, 2006). Bu durum nüfus artışına bağlı olarak kırsalda yaşayan nüfusun bazı yerleşimlerde az da olsa arttığını, genel nüfus içerisinde ise kırsalda yaşayan nüfusun oransal olarak azaldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de 1980-1985 yılları arasında kırdan kente göç %22,53 iken, bu oran 1995-2000 yılları arasında %17,46'ya düşmüştür (Çizelge 2). Ancak 2000'li yıllara doğru kırdan kente göçlerin düştüğü ve hatta tersine kentten kıra göçlerin %12,84'ten %20,06'ya yükseldiği görülmektedir (Çelik, 2007; Özcan, 2017; Adıgüzel, 2020; Altunok, 2021). Bununla beraber Altıncı (CSBB, 1989) ve On Birinci Kalkınma Planlarında (CSBB, 2019) kırsal bölgelerin geliştirilmesi yönünde ek tedbirlerin alınması ile kentten kırsala iç göçün desteklediği görülmektedir.

Çizelge 1. Türkiye'nin genel nüfusu ile şehir ve köy nüfusu (1927-2020) (Bostan, 2017; TÜİK, 2021b)

Nüfus Sayım Yılı	Toplam Nüfus (Milyon)	Şehir Nüfusu (Milyon)	Toplam Nüfusa		Toplam Nüfusa	
			Oranı (%)	Köy Nüfusu (Milyon)	Oranı (%)	
1927	13,6	3,3	24,22	10,3	75,78	
1950	20,9	5,2	25,04	15,7	75,00	
1990	56,4	33,3	59,01	23,1	40,99	
2000	67,8	44,1	64,90	23,7	35,10	
2020	83,6	77,7	93,00	5,9	7,00	

Not: 12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile yapılan değişiklik nedeniyle 2020 yılı belediye ve köy nüfusları değişiklik göstermiştir.

Şekil 2. Türkiye kırsal bölge nüfus yoğunluğu ile belediye ve köy sayıları (TÜİK, 2012; TÜİK, 2018; TÜİK, 2020)

Türkiye göç yönü istatistikleri incelendiğinde kırdan kente ve kentten kente iç göçün sürekli artış gösterdiği görülmektedir (Çizelge 2). Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye bağımsızlık savaşı ve sonrasında Cumhuriyetin ilanından günümüze hızlı bir kalkınma sürecine girmiş, sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik olarak büyük bir değişim göstermiştir. Bu değişim demografik yapının da değişmesine neden olmuştur. 1935 yılında doğduğu ilin dışında yaşayan nüfusun genel nüfusa oranı %6,8'dir. 1950 yılında bu oran %8,3, 1960'ta %11, 1970'te %16,3, 1980'de %21,4, 1990'da ise

%23,5'tir. 2000'li yıllardan sonra toplam nüfusun %40'ının doğduğu topraklardan başka yerde yaşamaya başladığı görülmektedir. Bu oran bir ilden başka bir ile göç edenleri kapsamaktadır. Doğduğu ilin köyünden kent merkezine göç edenleri de bu orana dahil ettiğimizde Türkiye'de yaşanan iç göçün boyutları daha iyi anlaşılmaktadır (Adıgüzel, 2020; Altunok, 2021). Türkiye'de 1965-2000 döneminde göç edenlerin %58'i kentten kente, %20'si kentten kıra, %17'si kırdan kente ve %5'i kırdan kıra göç etmiştir (Bülbül ve Köse, 2010).

Çizelge 2. Türkiye'nin göç yönü istatistikleri (Kocaman, 2008)

Göç Yönü/ Yıllar	1980-85		1985-90		1995-2000	
	Göç Eden Kişi (Adet)	Oran (%)	Göç Eden Kişi (Adet)	Oran (%)	Göç Eden Kişi (Adet)	Oran (%)
Kentten Kente	2 146 110	56,18	3 359 357	62,18	3 867 979	57,80
Kırdan Kente	860 438	22,53	969 871	17,95	1 168 285	17,46
Kentten Kıra	490 653	12,84	680 527	12,60	1 342 518	20,06
Kırdan Kıra	322 709	8,45	392 935	7,27	313 481	4,68

Büyükşehir, il ve ilçe belediyeleri sayısı ile köy sayılarındaki bu kayda değer değişim (Şekil 2) bireylerin aldıkları hizmetlerin değişmesinin de etkisiyle tercihlerinin de değişerek daha modern ve sosyal bir topluma geçişine neden olup tarım alanlarının terk edilmesine neden olmuştur (İslamoğlu ve ark., 2014). 1950'li yıllar Türkiye'de yaşayan köy nüfusunun kitleler halinde büyük kentlere göç ettiği, dolayısıyla kırsal yerleşimlerin bugün karşı karşıya kaldıkları insansızlaşma ve terk edilme sorunları ile karşılaştığı yıllardır. Özellikle Marshall yardımlarının da etkisiyle bu yıllarda Türkiye'nin kırsalında büyük bir değişim yaşanmıştır (Kayıkcı, 2009). Bu dönemde, tarımda makineleşme ile insani iş gücü ihtiyacının azalması itici güç, sanayileşme ile ortaya çıkan istihdam açığı kentlere çekici güç etkisi yaratmıştır. Bu durum kırdan kentlere iç göç sürecini başlatmıştır.

Ülkemizde kentleşme sürecinde yeterli arsa arzı ve altyapı yatırımları sağlanamamıştır. Bu durum, bilhassa büyük kentlerde, hızlı bir gecekondulaşma sürecini de beraberinde getirmiştir. 1948'de büyük kentlerde 25-30 bin olan gecekondulu sayısı, 1953'te 80 bine, 1960'ta 240 bine, 1983'te 1,5 milyona yükselmiştir. 2000'li yılların başlarında ise Türkiye'deki gecekondulu sayısının 2,2 milyon civarında olduğu belirtilmektedir (DPT, 1963; Mutlu, 2007; Çakır, 2011). Gecekondulaşma genel olarak kamu arazileri üzerinde oluşmuştur. Gecekondular kentlerin dış çeperlerini kaplayarak şehrin sağlıklı gelişimini önlemiştir. Aynı zamanda sit, mera ve yeşil alanları tahrip etmiş, tarihi dokuyu yok etmişlerdir (Yomralıoğlu ve Çete, 2005). Gecekondulaşmanın şehir merkezlerine su taşıyan kentsel havzaların memba bölgelerinde yoğunlaşması ve dere yataklarının tahrip edilmesi kirlilik, erozyon, sel ve taşkın gibi sorunlara neden olmaktadır.

3.2 Cumhuriyet dönemi genel arazi kullanım türü/arazi örtüsü (AKT/AÖ)

Türkiye'nin arazi varlığı konusunda uzun yıllar kesin rakamlara dayalı bilgiler verilememekle birlikte, Hatay'ın ana vatana ilhakından sonraki yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye'nin iz düşüm alanı 77,6 bin km² olarak ölçülmüş ve uzun süre ders kitaplarında yuvarlak bir rakamla 77,7 bin km² olarak yer almıştır. Harita Genel Komutanlığı'nın yaptığı ayrıntılı ölçümlere göre 2000 yılında Türkiye'nin yüz ölçümü 78,3 bin km² olarak hesaplanmıştır (Bayar, 2004).

Nüfus yoğunluğu, özellikle göç ve/veya tersine göç yaşandığı durumlarda mevcut kaynakların veya arazinin yetmemesi, bu nedenle de amaç dışı kullanılması veya kullanım türünün değişmesi söz konusu olmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze değin değişen demografik ve ekonomik yapıya bağlı olarak AKT/AÖ'nde de önemli değişimler yaşanmıştır (Çizelge 3).

Türkiye'nin AKT/AÖ'nde görülen en büyük değişim çayır-mera arazilerinden tarım arazilerine dönüşümü olarak

ortaya çıkmıştır. Buna göre tarım arazilerin miktarı 1927 yılında 13,2 milyon hektardan 2020 yılında 37,7 milyon hektara yükselmiştir (TÜİK, 2021b; OGM, 2021b). Türkiye'de bilimsel verilerin "tarım arazisi olabilecek niteliklere sahip değildir" diye sınıflandırdığı 6,4 milyon hektar marjinal arazide ise halen aşırı ve yanlış tarım yapılmaktadır (Göl, 2007). Bu arazilerin genel özellikleri dik eğimli, sıg topraklı ve potansiyel erozyon tehlikesi çok yüksektir. Bu araziler eski orman, çayır ve mera alanlarıdır. Bu alanlar ağaçlar kesilerek, çayır ve meralar sökülerek ve çoğunlukla da yasa dışı yollar izlenerek elde edilmiştir. 1990-2020 yılları arasında tarım arazileri 41,9 milyon hektardan 37,7 milyon hektara düşmüştür. Kent merkezlerine yakına tarım arazileri yerleşim, sanayi, turizm ve alt yapı arazilerine, kırsalda ise terk etme sonucu orman ve mera arazilerine dönüşüm olmuştur.

Cumhuriyet döneminde mera arazileri 44,2 milyon hektardan 14,6 milyon hektara düşmüştür. Orman arazileri ise 20,1 milyon hektardan 2020 yılı itibari ile 22,7 milyon hektara yükselmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Cumhuriyet dönemi Türkiye'nin AKT/AÖ dağılımı (Bayar, 2004; TÜİK, 2021b; TÜİK, 2021c; TOÇ BİR-SEN, 2021; OGM, 2021a OGM, 2021b)

Nüfus AKT/AÖ	Dönemi-	Cumhuriyetin İlanı (1923-1927)	Nüfus Artışı Dönemi (1927-1950)	İç Göç ve Kentleşme Dönemi (1950-1990)	İç Durgunlaşma Dönemi (1990-2000)	Göç	Tersine Göç Dönemi (2000-)
		Milyon hektar					
Tarım		13,2	15,2	41,9	38,7		37,7
Orman		20,1	20,1	20,1	20,7		22,7
Çayır ve Mera		44,2	38,6	14,1	12,3		14,6
Diğer (Yerleşim, sanayi, su vb.)		0,1	3,9	2,2	6,6		3,3
Toplam		77,6	77,8	78,3	78,3		78,3

3.3 Cumhuriyet dönemi demografik ve AKT/AÖ değişimi

Türkiye'de iç göç hareketleri üzerine yapılan çalışmalar (Özden ve Mendeş, 2005; Göl ve ark., 2011; İslamoğlu ve ark., 2014; Özcan, 2017 Adıgüzel, 2020) incelendiğinde Türkiye'de göç hareketleri dört dönem olarak ele alınmaktadır.

1. Nüfus Artış Dönemi (1927-1950): 1927'den 1950'lere kadar nüfus bulunduğu yerde artış göstermiştir (Özden ve Mendeş, 2005). Bu dönemde nüfusun %75,78'i kırsalda yaşamakta, ana geçim kaynağı ise tarım ve hayvancılıktır.
2. İç Göç ve Kentleşme Dönemi (1950-1990): 1950'lerdeki sanayileşme, tarımda makineleşme ve hükümet politikaları sonucu bu tarihten 1990'lara kadar kırsaldan kente doğru iç göç süreci yaşanmıştır (Özden ve Mendeş, 2005; Göl ve ark., 2011). Bu dönemde nüfus artışı ile birlikte daha iyi gelir, sağlık, eğitim ve diğer bazı nedenlerle köyden kent merkezlerine doğru yoğun bir iç göç yaşanmıştır. Kentli nüfus miktarı %90'lara kadar yükselmiştir.
3. Durgunlaşma Dönemi (1990-2000): 1990'lara kadar sürekli artan iç göç hareketinin bu tarihten sonra yavaşladığı veya azalmaya başladığı görülmektedir

(Özcan, 2017). Bu dönemde kır-kent arasında iç göç miktarı dengeye ulaşmış, nüfusun %90'dan fazlası kent merkezlerinde yaşamaya başlamış, tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş sağlanmıştır.

4. Tersine Göç Dönemi (2000 sonrası): 2000'li yıllarda kentin çekiciliği nüfus, geçim sıkıntısı, çarpık kentleşme ve sosyo-kültürel sorunlar nedeniyle kentin iticiliğine dönüşmüş ve tersine göç süreci başlatmıştır (İslamoğlu v e ark., 2014; Adıgüzel, 2020; Altunok, 2021). Bu dönemde özellikle yaşlı nüfusta doğduğu topraklara geri dönüş isteği ve arzusu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak yaşlı nüfusta bir miktar - toplam nüfus içinde oransal olarak düşük olmasına rağmen - kırsala tersine göç yaşanmıştır.

3.3.1 Nüfus artışı dönemi (1927-1950)

Yeni Türk devletinin kuruluşundan 1950'li yıllara kadar geçen dönem, Türkiye'nin köy modernizasyonu ve ulus devletinin oluşum süreci olarak değerlendirilir (Adıgüzel, 2020). 1927-1950 kentli nüfus oranı ve iç göç durumunda önemli bir gelişme görülmemektedir (Şen, 2014). Türkiye'de 1950 yılına kadar il içi göç ve mevsimlik işçi göçü yaşanmıştır (Bülbül ve Köse, 2010). İlk nüfus sayımının 1927 yılında

yapılması, kır ve kent nüfusunun bu tarihlerden itibaren neredeyse net olarak bilinmesi, bu çalışmanın bu dönemden itibaren ele alınmasına neden olmuştur. Bu yıl yapılan nüfus sayımında toplam nüfus 13,6 milyondur. Bu nüfusun %75,78'i kırsal bölge olarak nitelendirilen köy ve nahiyelerde oturmaktadır. 1950'li yıllara gelindiğinde toplam nüfus 21 milyona ulaşmıştır. Bu nüfusun %70-75'i hala kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Bu dönemde nüfus artış hızı %10,59 ile en düşük seviyededir (Şen, 2014). 1927-1950 yılları arasında kentli nüfus oranı %0,72 oranında artış göstermiştir (Özdemir, 2012).

Cumhuriyetin ilanından itibaren hızlı bir kentleşme dönemine giren Türkiye, 1950'li yıllara kadar kırdan kente aktif ancak düşük düzeyde bir iç göç yaşamıştır (Sağlam, 2016). Bu süreçte kırdan kentlere göç eden nüfus kendisine ait olmayan arsa ve araziler üzerinde derme çatma, tek katlı, elektriği, suyu ve alt yapısı olmayan konutlar inşa etmeye başlamıştır (Sağlam, 2016; Özkan, 2018). Böylece, kentlerde gecekondular ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Arazi Kullanım Türü/Arazi Örtüsünde (AKT/AÖ) kitlesel dönüşümlerin yaşanmadığı görülmektedir. Nüfusun büyük bölümü hala kırsalda yaşamakta, artan nüfusa bağlı olarak feodal yapıda ve kalabalık ailelerin birlikte yaşadığı bir dönem devam etmektedir. Genel anlamda geçim tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Üretilen ürünlerin büyük oranda kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu, dışa satımın düşük olduğu bir dönem devam etmektedir. Türkiye'de ekonomi 1923-1950 arasında tarıma dayalı olmasına rağmen pazar için üretim çok düşük düzeylerde (Kaştan, 2016).

Cumhuriyetin ilk yılları yoksulluğun fazla, nüfusun ise oldukça az olduğu yıllardır. 2. Dünya savaşının yaşandığı bu yıllarda ülke oldukça zor dönemlerden geçmiştir. Bu yıllarda tarım yapılan arazi miktarı 13,2 milyon hektardır. 1950'li yıllara gelindiğinde tarım arazileri toplamı 15,2 milyon hektara yükselmiştir. Ege ve Akdeniz bölgesinde üretilen bazı ürünler iç pazara sunulmaya başlanmıştır. Tarımsal mekanizasyonun ilk defa başladığı yıllar bu döneme denk gelmektedir.

1927-1934 yılları itibariyle 3,4 milyon hektar çayır, 2,8 milyon hektar otlak ve yaylak, 38,0 milyon hektar mera arazisi olmak üzere toplam 44,2 milyon hektar (ülke yüzölçümünün %58,12) arazi çayır ve mera olarak hayvancılık için kullanılmaktadır. 1950'li yıllara gelindiğinde toplam çayır ve mera arazisi bazı kaynaklarda 37,8 milyon hektar (Yurtoğlu, 2020) bazılarında ise 38,6 milyon hektardır (OGM, 2021a OGM, 2021b). 1927'den 1950 yılına kadar olan dönemde, çayır ve mera arazilerinde %12,6 ile %14,71 oranında azalma kaydedilmiştir.

İlk Orman Amenajman Planı 1917 yılında yapılmış ve bu plan ile birlikte ülke ormancılığında planlı döneme geçilmiştir (OGM, 2021b). Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950'li yıllara kadar orman varlığı envanter çalışmaları ile geçmiştir. 1963 yılında başlatılan envanter çalışmalarına kadar Türkiye'nin orman varlığı 20,1 milyon hektar olarak belirlenmiştir. İstatistiksel verilere bakıldığında 1927- 1998 yılları arasında orman varlığı 20,1 milyon hektar olarak görülmektedir (TÜİK, 2018; TÜİK, 2021c).

3.3.2 İç göç ve kentleşme dönemi (1950-1990)

Genel nüfus rakamlarına bakıldığında 1950 yılı toplam nüfus 21 milyon, 1990 yılı ise 56 milyondur. Nüfus artış hızları 1950-

1980 arası %28,53 ile en yüksek seviye, 1980-1985 yılları arası %24,88 ve 1985-1990 yılları arası %21,71 olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum Türkiye nüfusunun 1950-1990 yılları arasında büyük bir oranda ve hızla yükseldiğini göstermektedir. 1965-2000 döneminde beşer yıllık dönemler itibariyle 2,7 ile 4,8 milyon arasında, toplam 21,1 milyon kişinin göç ettiği görülmektedir (Bülbül ve Köse, 2010).

Türkiye kır ve kent merkezlerinin toplam nüfusu incelendiğinde 1950 yılında 21 milyon toplam nüfusun %75,78'i kırsalda yaşamaktadır. Bu oran 1990 yılına gelindiğinde %59 olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre genel nüfusun %65-107'si göç etmiştir. Kırsal nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı bu dönemde %75,78'den %41'e gerilemiştir. İç göç ve kentleşme döneminde tüm ülkede yaşanan göçün %47'si kırsaldan kente olmuştur (Akşit, 1999). Kırsal alanda binde 21 dolayında olan yıllık nüfus artış hızı binde 17,4'e gerilemiş ve kentte ise binde 22,5'ten binde 55,7'ye çıkmıştır (Özdemir, 2012). Yüceşahin ve Özgür (2008) çalışmasında 1990 yılında kentlerdeki yıllık nüfus artış hızını %43,10 olarak belirtmiş ve kentlerin önemli bir nüfus çekim merkezi haline geldiğini belirtmiştir.

Kentlerdeki ekonomik gelişmeler ve yeni iş olanakları, kır-kent arasında ekonomik dengenin bozulması belirli nedenlerle köyünden ayrılmak isteyen ve buna hazır olan bireyleri çeken en önemli etkidir (Yamak ve Yamak, 1999; Şen, 2014). Ulaşım, eğitim, sağlık, sosyal hayat, göç eden akrabaya özenme ve göç eden akrabadan yardım alma iç göçün diğer nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır (Şen, 2014, Ekici ve Tuncel, 2016). Kentlerin çekiciliği, şehirde yaşıyorum duygusu, sınıf atlama içgüdüleri gibi sosyal ve psikolojik nedenler bu dönemde iç göçü tetiklemiştir.

1970-1980 yıllarından sonra ise nüfus yoğunluğu kentlerde daha yükselmiş ve kentten kente göçler artış göstermiştir (Güreşçi, 2010). 1950 yılından itibaren gerçekleştirilen göç hareketlerine baktığımızda bunun daha çok kırdan kente doğru olduğunu görmekteyiz. 1980'den sonra bu tablonun değişmekte olduğunu ve göçün istikametinin küçük şehirlerden daha büyük şehir veya metropollere doğru yöneldiği dikkatimizi çekmektedir (Sağlam, 2016). Özellikle sanayileşmenin yüksek olduğu hızlı büyüyen şehirler (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Mersin vb.) bu dönemde büyük iç göç almıştır. Türkiye'de serbest piyasa ekonomisinin gündeme geldiği 1980-1990 döneminde ise bir yandan özelleştirme ve modernleşme yolunda çaba gösterilirken, diğer taraftan Türkiye siyasi olarak belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerden geçmiştir. 1984 yılında başlayan ve giderek artan bir seviyede meydana gelen terör faaliyetleri, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kitlesel göç hareketlerini tetikleyen temel neden olarak ortaya çıkmaktadır (Şen, 2014; Adıgüzel, 2020).

Türkiye için 1950-1990'lı yıllar "kırsalın iticiliği - kentin çekiciliği" dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönem sanayileşme süreci doğrultusunda çok hızlı bir şekilde kırsaldan kent merkezlerine doğru iç göç yaşanmasına neden olmuştur (Şantaş, 2019). Aynı zamanda bu dönem Türkiye demografisinin büyük değişim yaşadığı yılları işaret etmektedir. Ekonomik ve demografik değişim yılları aynı zamanda Türkiye AKT/AÖ'nünde büyük değişim yaşadığı yıllardır.

1950-1970 yılları arasında Türk köylüsünün gelir düzeyini yükseltebilmek için 1945 tarihinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun fiili olarak uygulamaları

1950'den sonra başlamış ve kaynak olarak büyük bir kısmı gerçek mera arazisi olan alanlar kullanılmıştır. İlk 10 yıllık süreçte buğday alanlarında 4 milyon hektar artış olmuştur. Marshall yardımları (1940-1960) çerçevesinde Türkiye'ye traktörler gönderilmiş ve geniş alanlar tarımsal amaçlı işlenmeye başlamıştır. Ancak traktörlerin kullanımı, kırsal alanlarda temel üretim ve geçim yapısı tarım olan birçok insanın işsiz kalmasına yol açmış ve işsiz kalan insanlar, ülke içinde göçe yönelmiştir (Şantaş, 2019). Bu tarihlerden itibaren hızlanan kalkınma adımları, sosyal hayatta bir değişim ortaya çıkarmış, bu değişim ise iç göçün hızlanmasına neden olmuştur (Özdemir, 2018). Tarımda makineleşme politik ve siyasi nedenlerle ortaya çıkmış, Türkiye'nin AKT/AÖ'nde büyük etkiler meydana getirmiştir. Sadece Marshall planı sonrası traktör sayısı kısa sürede 23 katına çıkmış, hızlı toprak işleme nedeniyle %50'den fazla yeni tarım alanlarının kurulmasına katkı sağlamıştır (Özer, 2014). 1950-1970 yılları arasında traktör sayısı %296 artmıştır. Bu dönemde tarımsal üretim alanları 13,2 milyon hektardan 19 milyon hektara yükselmiştir. 1950-2000 yılları arasında traktör sayısı %2658 kat yükselmiştir (Doğan, 2005). Bu dönemde meydana gelen siyasi gelişmeler ve kapitalist üretim sistemi sonucu sanayileşme ve tarımda makineleşme sürecini başlatmıştır. Bu durum tarım sektöründe çalışan köylülerin topraklarına sahip çıkmak yerine, aksine bırakarak kırdan kente göç etmesine neden olmuştur (Adıgüzel, 2020). Aynı zamanda 1960-1990 yılları arası ekilebilecek tüm arazilerin ekilmiş olması kırdan kente göçü hızlandıran bir etmendir (İçduygu ve ark., 1998). Diğer taraftan, miras yoluyla ekilebilir arazilerin küçülmesi, mülkiyet sorunları ve entansif tarım nedeni ile kırsaldan kente iç göç yaşanmıştır (Şen, 2014). 1950 yılında 15,2 milyon hektar olan tarım arazileri 1990 sonunda 41,9 milyon hektara ulaşmıştır. Bu dönemde yaşanan tarımda makineleşmenin en büyük etkisi, çayır ve mera vasıflı alanların tarım arazisine dönüştürülmesi ile ortaya çıkmıştır (Oktar ve Varlı, 2010).

1950 yılında 38,6 milyon hektar olan çayır mera arazisi 1960 yılında 26,6 milyon hektara inmiştir. Böylece 1950 yılından 1960 yılına kadar olan dönemde çayır ve mera arazilerinde %24,19 oranında bir azalma yaşanmıştır (Yurtoğlu, 2020). 1960-1970 yılları arasında Orman Bakanlığının olmadığı süreçte mera olarak sınıflandırılan 7,5 milyon hektarlık çalılık alan, 1969 yılında Orman Bakanlığının kurulması ile orman-fundalık kapsamına alınmıştır. Bu süreçte bitki örtülerinde bir farklılık olmadan sadece arazi sınıflamasından ileri gelen bir değişim ile otlama alanlarında önemli daralma meydana gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında 44,2 milyon hektar olan çayır ve mera arazileri, 1970 yılında 21 milyon hektara, 1990 yılında 14,7 milyon hektara kadar düşmüştür (TOB, 2021). Mülga Toprak-Su Genel Müdürlüğü tarafından yapılan arazi sınıflamasında 21,7 milyon hektar olarak bildirilen çayır ve mera alanı, genel tarım sayımı sonucunda 1990 yılı itibarı ile 14,1 milyon ha olarak kaydedilmiştir (Gökkuş, 2018; TÜİK, 2021c).

Türkiye'nin ulusal ekonomisi yönünden olduğu kadar, ormancılık sektörü için de 1963 yılı önemli bir yıl olmuştur. 1963-1972 yılları arası dönemde tüm ülkenin orman amenajman planları hazırlanmış ve 1980 yılında orman envanter verileri yayımlanmıştır (OGM, 2021b). Böylece ormancılık sektörü tüm Türkiye'yi planlayan ilk sektör olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin orman varlığı 20,1 milyon hektar olarak

belirlenmiştir. 1950-1990 döneminde toplam orman alanı 20,1 milyon olarak kabul edilmiştir (OGM, 2020; TÜİK 2021c).

3.3.3 İç göç durgunlaşma dönemi (1990-2000)

Genel nüfus 1990 yılında toplam 56 milyon kişi iken, 2000 yılında 67 milyon kişi olmuştur. Kentli nüfusun sırasıyla genel nüfus içindeki payı %59'dan (33 milyon), %65'e (44 milyon) yükselmiştir. 1985-1990 döneminde kentten kente göç toplam göçlerin %62,18'ini oluşturmuştur. Bu süreçte özellikle İstanbul, İzmir, İzmit, Ankara vb. büyük sanayi kentleri ve metropoller çekim merkezi olmuşlardır (Bostan, 2017). Kırdan kente iç göç %17,46, kentten kıra göç %20,06, kırdan kıra ise %4,68 olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemde iç göç kırdan kent merkezlerine ve doğu bölgelerinden gelişmiş ve sanayileşmiş batı bölgelerine doğru gerçekleşmiştir. Özellikle ekonomik ve güvenlik nedeni ile kentten kente iç göç yaygın şekilde yaşanmıştır (Karpat, 2003; Çelik, 2006; Aksu ve Sevil, 2010). Ayrıca, bu dönemde gelişen turizm yatırımları ve artan yeni iş olanakları nedeni ile turizm merkezlerine doğru gerçekleşen iç göçte yaşanmıştır. Bu dönemde kırsal nüfus artışı durmuş ve köylerde nüfus artış hızı eksilere düşerek %-8,49 olarak gerçekleşmiştir (Şen, 2014). Bu dönemde kırdan kente iç göç süreci durgunlaşma dönemine girmiş, daha çok kentten kente doğru iç göç devam etmiştir.

1990-2000 yılları arasında toplam göç içerisinde kentten kente göç oranı %62,18'den %57,80'e düşmüştür. Aynı dönemde kırdan kente göç %17,46 dir. En büyük değişim ise %12,60 olan kentten kıra göç oranının %20,06'ya yükselmesidir. Bu durum kentten kıra tersine göçün hızlandığını ortaya koymaktadır. 1995-2000 yıllarında Türkiye'de 23 il verdiğinden daha fazla göç almış, 58 il ise aldığından daha fazla göç vermiştir. 2000 yılında nüfusun %72,2'si doğduğu ilde, %27,8'i ise doğduğu ilin dışında bir ilde ikamet etmeye başlamıştır (Göl ve ark., 2010; Bostan, 2017; Adıgüzel, 2020; Altunok, 2021).

Kır-kent arası göç oranı neredeyse dengelenmiştir. Bu nedenle kırsal bölge AKT/AÖ durumunda büyük alansal değişimler gerçekleşmemiştir. 1990 yılı başlarında 42,0 milyon tarım arazisi 2000'li yıllara gelindiğinde 38,7 milyon hektara gerilemiştir. Tarım arazilerindeki azalış bu alanların tarım dışı amaçlarla (yerleşim, sanayi, alt yapı vb.) dönüştürülmesi ile ortaya çıkmıştır.

Mera arazileri ise aynı dönemde 14,7 milyon hektardan 14,6 milyon hektara gerilemiştir. Bu dönüşümde yerleşim, turizm, sanayi ve altyapı çalışmalarının tarım arazilerine yönelmesinin büyük payı bulunmaktadır. Aynı zamanda orman köylerinden yaşanan büyük göç sonrası buralarda terk edilen tarım arazilerinin zamanla ormana dönüşmesine de katkısı bulunmaktadır. 1998 yılında kabul edilen 4342 Sayılı Mera Kanunu, Cumhuriyet döneminde çayır ve meraların planlanması ve yönetimi bakımından dönüm noktası olmuştur. Bu kanun sonrası ülke genelinde tespit ve tahdit çalışmaları hız kazanmıştır. Bilimsel esaslara göre tespit edilen çayır ve mera alanları resmi olarak haritalara işlenmeye başlanmıştır. Bu durum çayır ve mera arazilerinin sınırlarının ve alansal olarak miktarının değişmesinin önüne geçmiştir.

1990 yılında ormanlık alanlar 20,1 milyon hektardan 2000 yılında 20,7 milyon hektara yükselmiştir (Bayar, 2004). 1973 yılından sonra yenilenen planlardaki bilgiler güncellenerek 1999

yılındaki ülke ormanlık alan miktarı 20,8 milyon ha olarak tespit edilmiştir (OGM, 2021b). Özellikle orman köylerini iç göç ile büyük oranda boşalması sonucu ormanlık arazilerde yürütülen tarım ve hayvancılık büyük oranda azalmıştır. Yüksek dağ orman köylerinde genç nüfusun bitmesi ile iş gücü kaybı yaşanmıştır. Böylece tarımda çalışacak genç nüfus olmadığı için terk edilen araziler kendi kendine ormanlaşmıştır (Atmış, 2020; Göl ve Dengiz, 2007; Göl ve ark., 2010; Göl ve ark., 2011). Ayrıca, hayvancılık sadece hanenin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğu için orman içi kaçak otlatma bitmiştir. Bu durum ormanlar üzerindeki otlatma baskısını kaldırmış, mevcut bozuk ormanlar kendini yenilemiş, orman içi açıklıklar ise yeniden ormana dönüşmüştür. Geçmişte orman içi açıklık veya bozuk orman olarak haritalanan ve ölçümü yapılan alanlar orman arazisi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durum da alansal olarak büyük farklar ortaya çıkmamasına rağmen verimli orman alanları artmıştır.

3.3.4 Tersine göç dönemi (2000 yılı sonrası)

İç göç, kentsel sistemlerin değişmesinde ve yeniden kurulmasında etkilidir (Erder, 2007). 2000 ve sonrası yıllar, özellikle kalabalık nüfusun, iş gücü piyasasında daralma, geçim sıkıntısı, çarpık kentleşme, yetersiz hizmet ve kente uyum sağlayamama gibi nedenlerle kırsal alanlara geri dönüşün artışa geçtiği dönemdir (Altunok, 2021). 2000'li yıllardan sonra yapılan iç göç daha çok eğitilmiş ve nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaca bağlıdır (Koyuncu, 2015). 2007-2015 ADNKS esaslarına göre Türkiye genelinde birçok il aldığı göçten daha fazla göç vermiştir. 2000'li yıllarla birlikte artık insanlar hayatları boyunca çok sık yer değiştirmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle memurlar ve mevsimlik işçiler dönemsel olarak ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmakta, yani devamlı bir göç süreci yaşamaktadırlar. Bu kavrama "yaşam güzergâhları" denilmektedir (Adıgüzel, 2016; Tekeli, 2016). 2000 yılında kentlerde yaşayanların toplam nüfus içindeki payları %65'e yükselirken, 2010 yılında %76'ya ulaşmıştır (Tümtaş ve Ergun, 2016). 2020 yılı ADNKS'ne göre kentlerde yaşayan nüfus oranı %93'e çıkmıştır (TÜİK, 2021b).

Son yıllarda kentlerden kıra doğru olan tersine göçler yaşanmaktadır (Bostan, 2017). Sonuçta kentsel nüfus oranı kırsaldan çok daha yüksektir. Bu durumda, kentsel bölgelerde çekiciliğin yanı sıra iticilik faktörü de belirginleşmeye başlamıştır. Tekrar yoğun nüfustan az yoğun nüfusa doğru bir hareketlenme başlamıştır. Bu ise kentten kıra göçlerin belirginleşmeye başlaması ile sonuçlanmıştır (Güreşçi, 2010). Aslan ve Boz (2004) çalışmasında, kırsal alandan kente göç eden ailelerin %19,3'ünün geldikleri yerlere geri dönmek istediklerini ortaya koymuştur. 1995-2000 döneminde kentten kıra göç eden nüfusun büyüklüğü bir önceki döneme göre iki kat artmıştır (Bülbül ve Köse, 2010).

2000'li yıllarla birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kırsal yerleşimlere olan ilginin arttığı görülmektedir (Güler, 2016). 2000'li yıllar sonrası kentlerden kırsala göç eden nüfus oranı daha yüksektir (Kaştan, 2016). Sonuç olarak 2000'li yıllardan itibaren kentlerin iticiliğinin artması, köy kökenlilerin tekrar köylerine geri dönmelerine veya bu eğilim içerisine girmelerine neden olmuştur.

2000'li yıllar tarımda farklı dönüşümlerin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde, kırdan kente ve tersine göçlerin

dengeye ulaşması veya azalması nedeni ile tarımsal arazilerde büyük alansal dönüşümler yaşanmamıştır. 2000 yılında 38,7 milyon hektar olan tarım arazileri 2020 yılı itibari ile 37,7 milyon hektara gerilemiştir.

1998 yılında kabul edilen mera kanunu sonrası yürütülen mera tespit ve tahdit çalışmaları ve haritalama sonucu 2020 yılı verilerine göre Türkiye'nin mera arazileri 14,6 milyon hektar olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2021c). Bu dönemde bir miktar tarım ve orman arazilerinden mera arazilerine hukuksal olarak dönüşüm gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki orman alanı koruma, geliştirme ve ağaçlandırma çalışmaları ile sürekli artış göstermiştir. Türkiye orman alanlarının 1973 yılından beri artış eğiliminde olduğu, 20,2 milyon hektar olan orman alanının 2004-2005 yılında 21,2 milyon hektara çıktığı, ülke genel alanının %27,2'sini oluşturduğu belirlenmiştir (OGM, 2021b), 2008-2012 yıllarını kapsayan ağaçlandırma ve erozyon kontrolü seferberliği eylem planı uygulamaları sonucunda, Trakya büyüklüğünde bir sahada ormanlaştırma ve rehabilitasyon çalışmaları yapılmıştır (OGM, 2021b). 2005-2012 yılları arasında yenilenen orman amenajman planlarının Envanter-İstatistik Veri Tabanı'nda (ENVANİS) güncellenmesi sonucu elde edilen verilere göre ülke ormanlık alan miktarı 21,7 milyon hektar olarak tespit edilmiştir. Bu ormanlık alan miktarı ülke genel alanının %27,7'sidir (OGM, 2021b). Orman varlığımız 2020 yılı itibari ile 22,9 milyon hektar olmuş ve ülke genel arazi varlığının içindeki payı %29,4'e yükselmiştir (OGM, 2020). Atmış (2020) çalışmasında göç veren illerde orman alanı artarken, sanayileşmiş ve göç alan illerde orman alanlarının azaldığı ifade etmiştir. Ülke genelinde ormanlık alanlardaki artışın ana nedeni ağaçlandırma ve ülkede yaşanan sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerdir (Ok, 2010; Göl ve ark., 2011; Günşen ve Atmış, 2019). Kişi başına düşen orman alanı miktarı Türkiye'de 0,28 hektardır (FAO, 2016). Bu durum ormanlarımızın %50'sinin bozuk orman niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır. Orman alanlarında artış olmasına rağmen kişi başına düşen orman alanı miktarımız oldukça düşüktür (Atmış, 2020).

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin demografik yapısı tarihsel olarak incelendiğinde ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik nedenlere bağlı büyük bir iç göç yaşandığı görülmektedir (İrdem ve Lenger, 2021). Başlangıçta kırdan kente başlayan bu süreç, zamanla kentten kente göç şeklinde devam etmiştir (Tekeli, 2016). Cumhuriyet dönemi ile büyük bir kalkınma ve sanayileşme sürecine giren Türkiye, tarım toplumundan sanayi toplumuna, kırsal yaşamdan kentli yaşama büyük bir değişim geçirmiştir (Bülbül ve Köse, 2010). Bu değişim kırdan kente, küçük şehirlere büyük şehirlere ve doğudan batıya şeklinde ortaya çıkmıştır (Kaştan, 2016; Adıgüzel, 2020; Altunok, 2021).

Türkiye'de yaşanan iç göç süreci göç veren ve göç alan bölgeleri ekonomik, ekolojik ve soyo-kültürel bakımdan farklı şekilde etkilemiştir. Göç alan kentsel bölgelerde daha çok barınma, beslenme, geçim sıkıntısı ve çevresel sorunlar görülürken, kırsal bölgelerde ise işsizlik, yoksulluk, eğitim, sağlık ve nüfus azalması gibi ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet tarihi boyunca kırsal nüfus oransal olarak sürekli azalış göstermiştir. Köye ve köylüye yönelik sorunların çözümüne ilişkin sağlıklı ve süreklilik arz eden politika ve

uygulamalar ortaya konulamamıştır. Değişen konjonktüre bağlı olarak kırsal politikalar da değişmiştir (Güler, 2016). Bu durum kırsal bölgelerde yaşama isteğini gittikçe düşürmüştür. Sonuç olarak kırsal nüfus büyük oranda gerilemiştir.

İç göç ile birlikte su kaynaklarının azalması, kuraklık, verimsizlik, yoksulluk, kırsalda genç nüfusun olmaması Türkiye'nin AKT/AÖ'nde farklı değişimlere neden olmuştur. Çayır ve mera arazilerinin hızla tarıma dönüştürülmesi, tarımda makineleşme ve geniş alanlardaki tarımsal faaliyetler en büyük sonuç olarak ortaya çıkmıştır (Bayar, 2004; Göl, 2007; Göl ve ark., 2010; Göl ve ark., 2011). Bu değişim ülkenin tarımsal üretiminin katlanarak artmasını sağlamıştır. Tarımda makineleşme kırsalda büyük bir işsizlik ortaya çıkarmıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşüm, üretim toplumundan tüketim toplumuna dönüşüme neden olmuştur. Kırsal nüfus ve doğal kaynakların ekonomiye kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Tarım, hayvancılık ve ormancılık sektörleri için kırsal nüfus gereklidir. Ayrıca, yerel turizm, yerel üretim, son zamanlarda moda olan organik ürün talebinin karşılanması için kırsal nüfusun mutlak desteklenmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet dönemi boyunca çayır ve mera arazilerinin üçte ikisi tarım ve diğer arazi kullanım türlerine dönüştürülmüştür (Bayar, 2004; Göl ve ark., 2010; OGM, 2021b; Yurtoğlu, 2020; TÜİK, 2021c). Bu durum otlamaya dayalı ucuz hayvansal üretimi geriletmiştir. Aynı zamanda hayvan başına düşen mera alanlarının azalması, meralarımızın aşırı tahrip olmasına neden olmuştur.

İç göçün bir diğer etkisi ise orman arazilerinde yaşanmıştır. Kırsalda terk edilen tarım arazileri ve azalan orman içi kaçak otlama orman arazilerinin ve verimli orman varlığının artmasına neden olmuştur (Göl ve ark., 2011; Atmış 2020). Geçmişte orman içi ve bitişiğinde yürütülen tarım ve hayvancılık alanları zamanla ormana dönüşmüştür (Göl ve ark., 2010; Atmış, 2020; OGM, 2021b; OGM, 2021c).

Hazine arazileri (Çavuşoğlu, 2021) üzerinde ve su toplama havzalarında oluşan gecekondulaşma, çarpık kentleşme, çevresel yeşil alanların yok edilmesi (Yılmaz ve Kaya, 2020; Aydoğdu ve Bakırcı, 2021; Ertürk ve ark., 2021) ayrıca dikkate alınmalıdır.

Barınma, dengeli ve sağlıklı beslenme, kuraklık, küresel iklim değişikliği ve salgın hastalıklara bağlı olarak kitlesel veya bölgesel göçler (UNFCC, 1997; IPCC, 2021) insanoğlunun yakın gelecekte karşılaşacağı temel sorunlar olarak öngörülmektedir. Bu sorunlarla mücadelede kritik nokta ise sürdürülebilir doğal kaynak yönetimidir. Geleceğe yönelik bilimsel esaslara dayalı göç ve sürdürülebilir arazi kullanım politikaları oluşturulmalıdır.

Kaynaklar

Adıgüzel, Y., 2016. Göç Sosyolojisi (1.bs), Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

Adıgüzel, Y., 2020. Türkiye'de iç göç süreçleri. Küreselleşme Çağında Göç. İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Sosyoloji Lisans Programı, Ders Notları. https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/21_22_Guz/kureselleşme_cagında_goc/index.html. (Erişim Tarihi: 17.02.2022).

Aksu, H., Sevil, Ü., 2010. Göç ve kadın sağlığı. Maltepe Üniversitesi, Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2(3), 133-138.

Akşit, B., 1999. Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler, O. Baydar (Ed.), 75 Yılda Köylerden Şehirlere İçinde, Tarih Vakfı Yurt Yayınları (ss. 173-186). İstanbul.

Altunok, B., 2021. Türkiye'de Tersine İç Göçler (Geriye Dönüşler), Astana Yayınları. (ss. 147).

Aslan, M., Boz, İ., 2004. Kırsal alandan kentlere göçü etkileyen faktörler: Adana örneği. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Tokat.

Atmış, E., 2020. Türkiye orman varlığıyla ilgili değişimler ve nedenleri. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yılı Dönümünde Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri. Türkiye Ormancılar Derneği (TOD) Yayın No: 51. Ankara. ISBN: 978-975-93478-8-8.

Aydoğdu, M., Bakırcı, M., 2021. LUCIS modeliyle Tekirdağ şehrinin yerleşme uygunluk analizi. Coğrafya Dergisi, 42, 67-84.

Balcı, A., 2005. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara, Pegem Yayıncılık.

Bayar, R., 2004. Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin arazi bölünüşü ve tarım alanlarındaki değişimler. Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(1), 41-55.

Bilsborrow, R.E., Carr, D.L. 2001. Population, agricultural land use and the environment in developing countries. Tradeoffs or synergies? Agricultural Intensification, Economic Development And The Environment (eds. D.R. Lee and C.B. Barrett). CABI Publishing. New York, USA. ISBN 0-85199-435-0 pp. 35-55.

Bindraban, P.S., Keulen, H. Van., Kuyvenhoven, A., Rabbinge, R., Uithol P.W.J. (Eds). 1998. Food security at different scales: demographic, biophysical and socioeconomic considerations papers of a seminar series, March-May 1998, Wageningen. DLO Research Institute for Agrobiology and Soil Fertility; Wageningen: The CT. de Wit Graduate School for Production Ecology. - (Quantitative approaches in systems analysis, No. 21) NUGI 835.

Bongaarts J., O'Neill B.C., 2018. Global warming policy: is population left out in the cold. Science, N361(6403), 650-2.

Bostan, H., 2017. Türkiye'de iç göçlerin toplumsal yapıda neden olduğu değişimler, meydana getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri. Coğrafya Dergisi, 35, 1-16.

Bülbül, S., Köse, A., 2010. Türkiye'de bölgelerarası iç göç hareketlerinin çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile incelenmesi. İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Dergisi, 39(1), 75-94.

Chen, R. S., Kates, R. W., 1994. Climate change and world food security. Global Environmental Change, 4(1), 3-6.

CSBB, 1989. Altıncı beş yıllık kalkınma planı 1990-1994. Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Ankara.

CSBB, 2019. On birinci kalkınma planı 2019-2023. Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Ankara.

Çakır, S., 2011. Türkiye'de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 23, 209-222.

Çavuşoğlu, S., 2021. Türkiye'de hazine arazilerinin dağıtımına ilişkin yasal düzenlemeler ve politikalar. Ankara

- Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı, Dönem Projesi. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/72584> (Erişim tarihi: 09.11.2021).
- Çelik, F., 2006. İç göçlerin itici ve çekici güçler yaklaşımı ile analizi. Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27, 149-170.
- Çelik, F., 2007. Türkiye’de iç göçler: 1980-2000. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1), 87-109.
- DİE, 1994. İstatistik göstergeler 1923-1992, Yayın No:1682, Ankara.
- Doğan, M., 2005. Türkiye ziraatında makineleşme: traktör ve biçerdöverin etkileri. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi, 14, 66-75.
- DPT, 1963. Kalkınma planı. Birinci beş yıl 1963-1967. Devlet Planlama Teşkilatı Ocak 1963 Erişim adresi: <https://fka.gov.tr/kalkinma-planlari-detayi-1564726568912> (Erişim tarihi: 03.11.2021).
- Ekici, S., Tuncel, G., 2016. Göç ve insan. Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 9-22.
- Erder, S., 2007. Göç ve kentte değişen güç ilişkileri. IV. Kültür Araştırmaları Sempozyumu. İç/Dış/Göç ve Kültür. 15-17 Eylül 2007. Işık Üniversitesi Şile İstanbul (ss. 40).
- Ertürk, E., Kaya, N., Mercan, S., 2021. Taşkın risk haritasının oluşturulması: Trabzon ili Vakfikebir ilçesi Kirazlı Deresi örneği. Afet ve Risk Dergisi, 4(1), 84-98.
- FAO, 2016. Global forest resources assessment 2015. U.N. Food and Agricultural Organization of the United Nations. Yayını. Ss: 49, Roma/İtalya.
- FAO, 2017. The future of food and agriculture: Trends and Challenges. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- FAO, 2019. FAO migration framework – Migration as a choice and an opportunity for rural development. Rome. pp 128, <https://doi.org/10.4060/CA3984EN>. (accessed 21.01.2022).
- FAO, 2020. The state of the World’s forests 2020. Forests, biodiversity and people. Rome.
- Fukase, E., Martin, W., 2020. Economic growth, convergence, and world food demand and supply. Worl Development, 132,104954.
- Gökkuş, A., 2018. Meralarımız ile ilgili bir değerlendirme. TÜRKTOB Dergisi, 25, 6-8.
- Göl, C., 2007. Arazi kullanım türü ile toprak organik karbon depolama arasındaki ilişkiler. I. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi – TİKDEK, 2007, 11-13 Nisan 2007, İTÜ, İstanbul.
- Göl, C. Dengiz, O., 2007. Çankırı-Eldivan Karataşbağı deresi havza arazi kullanım-arazi örtüsündeki değişim ve toprak özellikleri. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 22(1), 86-97.
- Göl, C., Çakır, M., Ediş, S., Yılmaz, H. 2010. The effects of land use land cover change and demographic processes 1950-2008 on soil properties in the Gokcay catchment Turkey. African Journal of Agricultural Research, 5-13.
- Göl, C., Özden, S., Yılmaz, H., 2011. Interactions between rural migration and land use change in the forest villages in the Gökçay Watershed. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 35, 247-257.
- Güler, K., 2016. Türkiye’de nüfusunu yitiren kırsal yerleşimlerin korunması için bir yöntem önerisi: Ödemiş-Lübbey köyü örneği. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı, İstanbul.
- Gümüş, N., İlhan, A., Gülersoy, A.E., 2013. Bir tersine göç örneği: Köprücük köyü (Varto-Muş). Turkish Studies, 8(6), 233-261.
- Günlü, A., Göl, C. Sarıçam, F., 2019. Topraküstü meşcere karbonunun zamansal ve konumsal değişiminin değerlendirilmesi: Yukarı Göksu nehri havzası örneği. Turkish Journal of Forestry, 20(4), 352-359.
- Günşen, H.B., Atmış, E., 2019. Analysis of forest change and deforestation in Turkey. International Forestry Review, 21(2), 182-194.
- Güreşçi, E., 2010. Türkiye’de kentten- köye göç olgusu. Doğu Üniversitesi Dergisi, 11(1), 77-86.
- IOM, 2011. Glossary on migration. Perruchoud, R. & Redpath-Cross, J., eds.[online]. Geneva, Switzerland. pp. 118 https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. (accessed 17.02.2022).
- IPCC, 2021: Climate Change 2021. The physical science basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press.
- İçduygu, A., Sirkeci İ., 1999. Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri. (ed.) Oya Baydar, 75 yılda köylerden şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 249-260.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ., Aydıngün, İ., 1998. Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi, Türkiye’de İç Göç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 207-244.
- İrdem, İ., Lenger, A., 2021. 1923-1950 Arası dönemde Ankara kentleşmesi ve sorunları. Gazi Akademik Bakış, 14(28), 331-357.
- İslamoğlu, E., Yıldırım, S., Benli, A., 2014. Türkiye’de tersine göç ve tersine göçü teşvik eden uygulamalar: İstanbul ili örneği. Sakarya İktisat Dergisi, 3(1), 68-93.
- Kara, M. A., 2017. Göç yazıları: Kuramdan Alana Türkiye’de Göç, Ankara: Kırmızı Çatı, Cadde Kitabevi.
- Karasar, N., 2014. Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar İlkeler Teknikler. Nobel, Ankara.
- Karpat, K. H. 2003. Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu Ve Kentleşme. İmge Kitabevi, Ankara
- Kaştan, Y., 2016. Türkiye’de Cumhuriyet dönemi iç göç hareketleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 9(42), 692-700.
- Kayıkçı, S. 2009. Türkiye’de Kırsal Alan Yönetimi. Sosyal Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul.
- Kızıroğlu, A.M., 2017. Türkiye’nin nüfus değişimine göre il bazında kentleşmesine bir bakış (1965-2014). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kara Deniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9(16), 153-183.
- Kocaman, T., 2008. Türkiye’de iç göçler ve göç edenlerin nitelikleri (1965-2000). Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. ISBN 975-19-4262-3. Nisan, 2008.

- Koyuncu, A., 2015. Kentleşme ve Göç. Hikmet Evi Yayınları. İstanbul.
- Kuzu, A. 2013. Araştırmaların planlanması. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği, Lisans Programı Bilimsel Araştırma Yöntemleri Ders Kitabı. (ed. Adile Aşkı Kurt) s. 19-45 Yayın No; A.Ü. 2750 - AÖF 1708.
- Mutlu, S., 2007. Türkiye’de yaşanan gecekondulaşma süreci ve çözüm arayışları: Ankara Örneği. T. C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi (Kent Ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- OECD, 2011. Methodology to classify regions into predominantly urban, intermediate or predominantly rural. OECD Regional Typology. Directorate for Public Governance and Territorial Development. June 2011.
- OGM, 2020. Ormancılık istatistikleri 2018. Orman Genel Müdürlüğü Resmi İstatistik Bilgileri, <https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Sayfalar/Istatistikler.aspx>. (Erişim tarihi 06.01.2022).
- OGM, 2021a. Orman alanları dağılımı. Orman Genel Müdürlüğü Resmi İstatistikler Sayfası. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim tarihi 09.11.2021).
- OGM, 2021b. Türkiye orman varlığı 2015. <https://web.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/T%C3%BCrkiye%20Orman%20Varl%C4>. (Erişim tarihi 09.11.2021).
- Ok, K., 2010. Kentsel Gelişim ve Ormanlar Arasındaki Etkileşim. TMMOB II. İstanbul Kent Sempozyumu, 21-25 Mayıs 2010, İstanbul.
- Oktar, S., Varlı, A., 2010. Türkiye’de 1950-54 döneminde Demokrat Parti’nin tarım politikası. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28(1); 1-22.
- Özcan, E.D., 2017 Türkiye’de 2000’li yıllarda iç göç - işsizlik örüntüleri: Ankara (TR51) alt bölgesinin, Kırıkkale (TR71) ve Samsun (TR83) alt bölgelerinden aldığı göçlerin işsizlik açısından değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Özdemir, D., 2018. Türkiye’de bölgelerarası iç göç hareketlerinin belirleyicileri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(3), 1337-1349.
- Özdemir, H., 2012. Türkiye’de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. Akademik Bakış Dergisi, 30, 1-18.
- Özden, S., Mendeş, M., 2005. The usage of multiple correspondence analysis in rural migration analysis. New Medit, 4(4): 36.
- Özer, S., 2014. Demokrat Parti dönemi zirai makineleşme hareketi ve sonuçları. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (31), 61-80.
- Özkan, Ö.T., 2018. Türkiye’de iç göç olgusunun kentleşme sürecine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Pazarlıoğlu, M.V. 2007. İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14(1), 121-135.
- Pimentel, D., McLaughlin, L., Zepp, A., Lakitan, B., Kraus, T., Kleinman, P., Vancini, F., Roach, W. J., Graap, E., Keeton, W. S., Selig, G. 1991. Environmental and economic effects of reducing pesticide use. BioScience, 41(6), 402-409.
- Ripple, W.J., Wolf, C., Newsome, T.M., Barnard, P., Moomaw, W.R. 2020. World scientists’ warning of a climate emergency. BioScience, 70(1), 8-12.
- Sağlam, S. 2006. Türkiye 'de iç göç olgusu ve kentleşme. Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 5, 33-44.
- Sağlam, S., 2016. 1923-1950 Yılları arasında Türkiye’de kent ve kentleşme olgusu. İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Konferansları Dergisi, 53(1), 257-274.
- Şantaş, G. 2019. Türkiye’de iç göçün dağılımı. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19(45), 893-917.
- Şen, M., 2014. Türkiye’de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi. Çalışma ve Toplum. 40(1), 231-256.
- Tekeli, İ. 2008. Göç ve Ötesi, İlhan Tekeli Toplu Eserler-3, İstanbul: Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, ss. 49.
- Tekeli, İ. 2016. Türkiye’de iç göç sorunsalı yeniden tanımlanma aşamasına geldi. İ. Tekeli (Ed.), Göç ve ötesi içinde, (2.bs). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. ss 171-185.
- TOB, 2021. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Konular, Bitkisel Üretim, Çayır Mera ve Yem Bitkileri, <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Cayir-Mera-ve-Yem-Bitkileri>. (Erişim tarihi: 31.01.2021).
- TOÇ-BİR-SEN, 2021. Rakamlarla tarım sektörü 2021. [https://www.tocbirsens.org.tr/uploads/documents/rakamlarla_tarim_sekt%C3%96R%C3%9C_2021_WEB_\(1\)_compressed.pdf](https://www.tocbirsens.org.tr/uploads/documents/rakamlarla_tarim_sekt%C3%96R%C3%9C_2021_WEB_(1)_compressed.pdf). (Erişim tarihi: 06.01.2022).
- Tuomisto, H. L., Scheelbeek, P., Chalabi, Z., Green, R., Smith, R. D., Haines, A., Dangour, A. D. 2017. Effects of environmental change on population nutrition and health: A comprehensive framework with a focus on fruits and vegetables. Wellcome open research, 2, 21.
- TÜİK, 2012. Türkiye İstatistik Yıllığı. Ankara. Yayın No: 3933. ISBN 978-975-19-5653-8 Haziran, 2013. (Erişim tarihi: 10.01.2021).
- TÜİK, 2018. Belediye su istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Belediye-Su-Istatistikleri-2018-30668> (Erişim tarihi: 23.11.2021).
- TÜİK, 2020. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2020. Nüfus, Yıllık Nüfus Artış Hızı, İl, İlçe, Belde Belediyesi, Köy Sayısı ve Nüfus Yoğunluğu veri dosyası. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2020-37210> (Erişim tarihi: 03.11.2021).
- TÜİK, 2021a. Kent/Kır tanımının revizyonu. Erişim Adresi: <https://www.resmiiistatistik.gov.tr/detail/subject/kir-kent-taniminin-revizyonu/> (Erişim tarihi: 03.11.2021).
- TÜİK, 2021b. Türkiye’nin istatistiksel bölgelere göre bölgelerin aldığı ve verdiği göç. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=TLX3XNRhL1/xeSfyS8z85hYmTjbsZa8NrImHhHm87euCLYasxT27JHc391eOSvu> (Erişim tarihi: 21.12.2021).
- TÜİK, 2021c. Tarım ve orman alanları, Türkiye İstatistik Kurumu Veri Portalı, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001. (Erişim tarihi: 06.01.2022).

- Tümtaş, M. S., Ergun, C., 2016. Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4), 1347-1359.
- Ullah, M.A., Moin, A.T., Araf, Y., Bhuiyan, A.R., Griffiths, M.D., Gozal, D. 2020. Potential effects of the COVID-19 pandemic on future birth rate. Front Public Health. 8, 438-578.
- UN, 2018. United Nations. World urbanization prospects: the 2018 revision. New York: United Nations; 2019. ST/ESA/SER.A/420. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>. (Erişim tarihi: 21.12.2021).
- UN, 2019. World Population Prospects: The 2019 Revision. New York: United Nations.
- UN, 2020. International migration 2020 highlights. United Nations of Department of Economic and Social Affairs. <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights>. (Erişim tarihi: 21.12.2021).
- UNFCCC, 1997. Kyoto protocol to the United Nations framework convention on climate change. United Nations. Erişim adresi: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/107a01.pdf> (Erişim tarihi: 07.12.2021).
- Van der Werf, H.M.G., Knudsen, M.T., Cederberg, C. 2020. Towards better representation of organic agriculture in life cycle assessment. Nature Sustainability, 3, 419-425.
- World Bank, 1975. Rural Development Sector Policy Paper. New York. U.S.A.
- Xinhuanet, 2021. China's three-child policy to improve demographic structure. People's Daily Online. 2021. <http://en.people.cn/n3/2021/0602/c90000-9856779.html>. (Erişim tarihi: 03.01.2022).
- Yamak, N., Yamak, R., 1999. Türkiye'de gelir dağılımı ve iç göç. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C1/S1.
- Yılmaz, C., Kaya, M. 2020. Şehir coğrafyası ve afet yönetimi bağlamında Samsun – Atakum sel ve taşkınları. Doğu Coğrafya Dergisi, 25(44), 31-46.
- Yomralıoğlu, T., Çete, M., 2005. Türkiye için sürdürülebilir bir arazi politikası ihtiyacı. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 28 Mart - 1 Nisan 2005, Ankara.
- Yurtoğlu, N., 2020. Cumhuriyet döneminde Türkiye'de çayır ve meraların hayvancılığın gelişimine olan etkileri (1923-1960). Belgi Dergisi, 20(II), 2429-2455.
- Yüceşahin, M.M., Özgür, E.M., 2008. Türkiye kentlerinin kentleşme düzeylerinin demografik, ekonomik ve sosyal değişkenlerle belirlenmesi. Coğrafi Bilimler Dergisi, 6(2), 115-139.